

Władysław Kowalak

Biuletyn misjologiczno-religioznawczy

Collectanea Theologica 46/4, 181-195

1976

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BIULETYN MISJOLOGICZNO-RELIGIOZNAWCZY

Zawartość: ZGROMADZENIE KSIĘŻY WERBISTÓW (1875—1975). I DZIAŁALNOŚĆ MISYJNA. 1. Początki i rozwój zgromadzenia. 2. Prowincje i regie. 3. Przegląd działalności. **II. DZIAŁALNOŚĆ W DZIEDZINIE ETNOLOGII.** 1. Czasopismo „Anthropos”. 2. Instytut Anthropos. 3. Przegląd działalności.*

ZGROMADZENIE KSIĘŻY WERBISTÓW

I. DZIAŁALNOŚĆ MISYJNA

1. Początki i rozwój Zgromadzenia

We wrześniu 1975 r. minęło sto lat od chwili, kiedy ks. Arnold Janssen (1837—1909), kapłan diecezji Münster (Nadrenia Pn.-Westfalia), w święto Narodzenia NMP dnia 8 września 1875 r. poświęcił nowy dom misyjny w Steyl nad rzeką Mozą (Holandia); dom ten, to stara gospoda, służąca niegdyś jako schronienie pracującym na rzece przewoźnikom. Poświęcenie tego domu stało się początkiem istnienia Zgromadzenia Słowa Bożego (*Societas Verbi Divini* — SVD, Księża Werbiści), którego głównym i zasadniczym celem jest „głoszenie Słowa Bożego wśród ludów niechrześcijańskich”¹. W kazaniu wygłoszonym do swych pierwszych współpracowników i zaproszonych na poświęcenie domu gości ks. Arnold powiedział: „Jest to jedyna w swoim rodzaju i osobiwa uroczystość. Chodzi tu o początek świętego i Bogu poświęconego dzieła (...). Głównym bowiem celem tego domu jest kształcenie młodych misjonarzy, którzy będą głosili Ewangelię ludom nieznaną prawdziwego Boga (...). Mamy nadzieję, że dobry Bóg dostarczy nam wszystkiego, co będzie nam potrzebne. Pozostanie coś z tego domu, będziemy za to Bogu dziękowali; jeśli nic z tego nie będzie, uderzymy się w piersi i pokornie uznamy, że nie byliśmy tej łaski godni”². Teraz w sto lat później od tego pamiętnego dnia można powiedzieć, że założenie domu misyjnego w Steyl i Zgromadzenia

* Niniejszy biuletyn redaguje ks. Władysław Kowalak SVD, Warszawa.

¹ *Fontes historici Societatis Verbi Divini* 1(1964)25.

² H. Fischer, *Arnold Janssen: Gründer des Steyler Missionswerkes*, Steyl 1919, 124; por. też F. Bornemann, *Arnold Janssen der Gründer des Steyler Missionswerkes 1837—1909*, Romae 1969; K. Müller, *Die Gesellschaft des Göttlichen Wortes*, Nova et vetera 3(1974)19—34; H. Rzepkowski, *Hundert Jahre Steyler Mission*, Die Katholischen Missionen 94(1975)164—168; B. Kozieł — F. Bornemann, *Beiträge zur Geschichte der Provincia Polonica Societatis Verbi Divini*, Romae 1972; *50 lat werbistów w Polsce: Polska Prowincja Zgromadzenia Słowa Bożego 1922—1972*, Pieniężno 1973.

Księży Werbistów stało się źródłem zbawienia i błogosławieństwa dla milionów ludzi.

Dzieło ks. Arnolda zaczęło się szybko rozrastać. Już cztery lata po założeniu pierwszego domu wyjechało dwóch pierwszych misjonarzy do Chin (1879), a jeszcze za życia ks. Arnolda — do Argentyny (1889), Brazylii (1895), Togo (1892), na Nową Gwineę (1896), do Chile (1900), Stanów Zjednoczonych (1905) oraz do Japonii (1907). Na przełomie wieków zgromadzenie liczyło 805 członków: 189 księży, 366 braci, 76 kleryków, 123 braci nowicjuszków oraz 51 kleryków nowicjuszków. Do szybkiego rozwoju dzieła ks. Arnolda w dużej mierze przyczyniło się wykorzystanie prasy, co było na ówczesne czasy przedsięwzięciem bardzo nowatorskim. Od 1879 r. ks. Arnold zaczął redagować i wydawać do dziś ukazujący się miesięcznik „Miasto Boże” (Stadt Gottes). W Steyl zaś powstała nowoczesna drukarnia, jedna z największych w Holandii. Prócz tego drukarnie również powstały w Mödling (Austria), Górnej Grupie (Polska), Hadzor (Anglia), Estella (Hiszpania), Techny (Stany Zjedn.), Villa Calzada (Argentyna), Juiz de Fora i Porto Alegre (Brazylia), Pekinie (Chiny), Manili (Filipiny), Ende (Indonezja), Indore (Indie), Akra (Ghana), Bandundu (Rep. Zairu). Liczba członków zgromadzenia systematycznie wzrastała, z wyjątkiem lat 1939—1945, które dla zgromadzenia były pod wieloma względami tragiczne.

W stuletniej historii istnienia zgromadzenia liczba członków osiągnęła punkt szczytowy w 1966 r. i wynosiła 5734 (2993 księży, 829 kleryków profesów i 371 nowicjuszków, 1410 braci profesów oraz 131 nowicjuszków)³.

Tab. 1. Rozwój zgromadzenia

Rok	Księża	Bracia		Klerycy		Razem
		prof.	nowic.	prof.	nowic.	
1875	2	—	—	2	—	4
1880	5	—	2	6	—	13
1900	189	366	123	76	51	805
1910	456	566	91	349	66	1 528
1920	714	669	145	117	138	1 783
1930	1 014	1 253	243	442	216	3 168
1940	1 837	1 746	169	746	388	4 886
1950	2 204	1 147	133	481	378	4 343
1960	2 607	1 304	217	736	355	5 219
1970	3 164	1 326	61	706	331	5 588
1975	3 170	1 156	31	635	305	5 297

W roku śmierci ks. Arnolda († 1909) wyjechali misjonarze na Filipiny, nieco później do Paragwaju (1910), Mozambiku (1911) i Indonezji (1913), a następnie do Kansu (1922) i Honan (1923 — Chiny), Indore (1932 — Indie), Akry (1938 — Ghana), Kanady (1949), Kenge (1951 — Kongo), Taiwan (1953), Kolumbii (1962), Ekwadoru (1962), Meksyku (1964) i Angoli (1965).

Zgromadzenie rozwija się również w Europie. Powstają kolejno domy misyjne, a następnie tzw. regie i prowincje w Austrii (1913), Holandii (1910), na Węgrzech (1916), w Szwajcarii (1920), Polsce (1922), Czechosłowacji (1922),

³ *Catalogus sodalium Societatis Verbi Divini*, Steyl 1975; J. B o b e r g (red.), *The Word in the World*, Techny 1975; J. S c h m i t z (red.), *Steyler Missionschronik* 1976, Steyl 1976.

Belgii (1927), Anglii (1930), Włoszech (1938), Irlandii (1939), Hiszpanii (1945), Portugalii (1949) i Jugosławii (1970). Dziś zgromadzenie jest wspólnotą wybitnie międzynarodową, którego członkowie pochodzą z wszystkich kontynentów i pracują w 34 krajach świata.

Tab. 2. Pochodzenie członków zgromadzenia

	1900	1925	1950	1975
z Europy	805	2 360	3 346	3 055
z Ameryki Pn. i Pd.	—	142	851	972
z Azji	—	4	135	1 204
z Oceanii	—	—	11	45
z Afryki	—	—	—	21
Razem	805	2 506	4 343	5 297

Znamienną cechą jest wzrost powołań w Azji; jedna czwarta członków zgromadzenia to Azjaci, przede wszystkim z Indii, Indonezji i Filipin, z których ok. 80% liczy mniej niż 35 lat. Jest to fakt dla zgromadzenia bardzo pocieszający, rokujący nadzieję na przyszłość. Od kilku lat regie azjatyckie systematycznie wysyłają misjonarzy do innych krajów świata.

2. Prowincje i regie (1975)

Zgromadzenie Księży Werbistów liczy obecnie 5 297 członków. Tworzą oni 44 prowincje i regie zakonne w 34 krajach świata na wszystkich kontynentach.

Europa

Prowincja Austriacka (siedziba prowincjała w Mödling k. Wiednia), Prowincja Dolnoniemiecka (St. Augustin k. Bonn), Prowincja Górnoniemiecka (St. Wendel), Prowincja Holenderska (Soesterberg), Regia Belgijska (Leuven), Prowincja Polska (Pieniężno), Prowincja Słowacka (Nitra), Regia Węgierska (Köszeg), Prowincja Szwajcarska (Rheineck), Regia Włoska (Padwa), Regia Angielska (Liverpool), Regia Irlandzka (Dublin), Prowincja Hiszpańska (Pamplona), Prowincja Portugalska (Fatima).

13 wyższych seminariów duchownych i nowicjatów, 23 internaty i niższe seminaria, 40 placówek specjalnych, 12 parafii, 3 instytuty naukowo-badawcze, 5 domów studenckich, 3 drukarnie. 1836 członków: 981 księży, 558 braci, 190 kleryków, 107 nowicjuszy.

Ameryka Pn.

Prowincja Północnoamerykańska (Techny), Prowincja Wschodnioamerykańska (Washington), Prowincja Południowoamerykańska (Bay St. Luis), Prowincja Zachodnioamerykańska (Los Angeles), Regia Meksykańska (Ciudad de México).

3 wyższe seminaria duchowne i nowicjaty, 11 internatów i niższych seminariów, 15 placówek specjalnych, 1 diecezja, 44 parafie, 2 domy studenckie. 469 członków: 286 księży, 130 braci, 35 kleryków, 18 nowicjuszy.

Ameryka P d.

Prowincja Południowoargentyńska (Rafael Calzada), Prowincja Północnoargentyńska (Esperanza, S. Fe), Regia Wschodnioargentyńska (Posadas), Prowincja Północnobrazylijska (Juiz de Fora), Prowincja Środkowobrazylijska (São Paulo), Prowincja Południowobrazylijska (Curitiba), Prowincja Chilijska (Santiago), Regia Paragwajska (Asunción), Regia Kolumbijsko-Ekwadorska (Quito).

7 wyższych seminariów duchownych i nowicjatów, 18 internatów i niższych seminariów, 11 placówek specjalnych, 1 instytut naukowo-badawczy, 8 diecezji, 185 parafii i stacji misyjnych, 112 szkół podstawowych, 38 szkół średnich, 11 ośrodków społecznych, 3 drukarnie. 755 członków: 616 księży, 99 braci, 32 kleryków, 8 nowicjuszy.

Tab. 3. Zgromadzenie w poszczególnych krajach

	Księża	Klerycy	Bracia	Nowicjusze	Razem
Anglia	10	10	7	—	27
Angola	3	—	—	—	3
Argentyna	234	4	49	2	289
Australia	22	3	10	—	35
Austria	98	28	84	15	225
Belgia	30	2	13	—	45
Brazylia	229	2	47	1	279
Chile	54	—	14	—	68
Chiny (Taiwan)	53	2	14	—	69
Czechosłowacja	32	—	23	—	55
Ekwador	13	—	1	—	14
Filipiny	288	113	50	71	522
Ghana	88	5	10	3	106
Hiszpania	35	16	9	6	66
Holandia	83	1	35	—	119
Hong Kong	3	—	—	—	3
India	145	142	53	57	397
Indonezja	321	104	105	50	580
Irlandia	22	26	6	15	69
Japonia	93	9	6	7	115
Kolumbia	9	3	1	—	13
Meksyk	20	9	2	—	31
NRD	6	—	3	—	9
Papua — N. Gwinea	198	6	81	—	285
Paragwaj	62	14	10	5	91
Polska	113	57	25	51	246
Portugalia	31	10	3	5	49
RFN	410	32	283	16	741
Szwajcaria	29	—	25	—	54
USA i Kanada	285	35	120	18	458
Węgry	14	—	10	—	24
Włochy	82	8	43	1	134
Zair	55	1	20	—	76
	3 170	642	1 162	323	5 297

A z j a

Regia Chińska (Taipei, Taiwan), Regia Japońska (Nagoya), Prowincja Manilska (Manila), Regia Abra-Cagayan (Bangued), Regia Mindoro (Calapan), Regia Ende (Ende, Indonezja), Regia Ruteng (Ruteng), Regia Timor (Nenug), Regia Bali-Lombow (Denpasar), Regia Indore (Indore, India), Regia Sambalpur (Jharsugunda), Regia Południowoindyjska (Bombay).

12 wyższych seminarium duchownych i nowicjatów, 16 internatów i niższych seminarium, 15 placówek specjalnych, 12 diecezji, 333 parafii i stacji misyjnych, 4 uniwersytety, 2 instytuty katechetyczne, 3 instytuty naukowo-badawcze, 2 domy studenckie, 958 szkoły podstawowe, 208 szkoły średnie, 16 ośrodków społecznych, 3 drukarnie. 1671 członków: 890 księży, 227 braci, 370 kleryków, 184 nowicjuszów.

O c e a n i a

Regia Australijska (Epping), Regia Nowogwinejska (Alexishafen).

2 wyższe seminarium duchowne, 1 niższe seminarium, 8 placówek specjalnych, 4 diecezje, 137 parafii i stacji misyjnych, 2 wyższe szkoły pedagogiczne, 5 instytutów katechetycznych, 3 instytuty naukowo-badawcze, 853 szkoły podstawowe, 23 szkoły średnie, 4 ośrodki społeczne, 1 drukarnia. 316 członków: 216 księży, 91 braci, 9 kleryków.

A f r y k a

Regia Ghańska (Akra), Regia Zairska (Bandundu).

1 wyższe seminarium duchowne i nowicjat, 4 internaty i niższe seminarium, 4 placówki specjalne, 2 diecezje, 50 parafii i stacji misyjnych, 4 instytuty naukowo-badawcze, 2 seminarium nauczycielskie, 499 szkoły podstawowe, 28 szkoły średnie, 2 ośrodki społeczne, 2 drukarnie. 221 członków: 162 księży, 50 braci, 6 kleryków, 3 nowicjuszy.⁴

3. Przegląd działalności

Zgromadzenie Księża Werbistów jest zgromadzeniem wybitnie misyjnym. Według konstytucji opracowanych na IX Kapitułe Generalnej w Rzymie (1967—1968) werbiści działają przede wszystkim tam, „gdzie Ewangelia nie jest jeszcze głoszona albo głoszona jest w stopniu niewystarczającym i gdzie Kościół nie rozwinął się jeszcze w żywy Kościół miejscowy” (por. DM nr 6). Dlatego „za dziedziny działalności zgromadzenia należy uważać:

- a) misje wśród ludów niechrześcijańskich;
- b) działalność w Ameryce Łac. i na Filipinach;
- c) niesienie pomocy misyjnej mniejszościom narodowym i kulturowym;
- d) opieka nad tymi, którzy pochodząc z krajów misyjnych, ze względu na studia, praktykę techniczną i pracę zawodową, przebywają na naszych terenach.” (Konst. 105).

Przeszło jedna trzecia ogólnej liczby 5 297 członków zgromadzenia pracuje w krajach uchodzących za typowo misyjne Azji, Afryki i Nowej Gwinei, a także Ameryki Łac. Zgromadzenie realizuje obowiązek misyjny Kościoła na zasadzie międzynarodowej współpracy i wymiany personelu. Naczelnym wymogiem konstytucji zgromadzenia jest, aby „wszyscy byli gotowi podjąć się właściwej i bezpośredniej pracy misyjnej zgromadzenia, mimo że służba taka wymaga opuszczenia ojczyzny, języka ojczystego i rodzimych obyczajów. Gotowość ta jest istotną cechą naszego powołania misyjnego” (Konst. 102). Fak-

⁴ W powyższej statystyce nie uwzględniono setek ośrodków medyczno-sanitarnych i różnego typu poradni prowadzonych przez misjonarzy.

tycznie 54% członków zgromadzenia żyje i pracuje poza granicami kraju, w którym się urodzili. Prócz tego wielu z tych, którzy działają w kraju rodzimym, pracuje wśród ludności o odmiennej kulturze i mówiącej innym językiem, jak to ma miejsce np. w Indiach, Indonezji i na Filipinach.

Na podstawie tabeli 2 i 3 można zauważyć wzrost i ukierunkowanie działalności misyjnej zgromadzenia w świecie w ostatnich 75 latach; na początku obecnego stulecia 73% ogółu personelu pracującego było zatrudnionym w krajach europejskich, podczas gdy w 1975 r. stosunek ten spadł do 36%. z czego 6% stanowią członkowie w okresie formacji oraz emeryci. W 1900 r. tylko 8% pracowało w Azji, natomiast w 1975 r. — 26%, z czego 5% jest w formacji. Aktualnie werbiści czynnie pracują (1975 r.):

Tab. 4

	Liczba	%
w Europie	1 551	30
w Ameryce Pn.	402	7,5
w Ameryce Pd.	752	14
w Azji	1 133	21
w Oceanii	311	5,5
w Afryce	197	4
Razem	4 346	82

Pozostałe 18% (951 członków Zgromadzenia) jest w okresie formacji: nowicjusze, klerycy i bracia w ślubach czasowych oraz emeryci.

Szczegółowe ankietowanie zgromadzenia przeprowadzone w 1971 r. wykazało w sumie ogromnie szeroki zakres prac wykonywanych przez poszczególnych członków zgromadzenia. Wykonują oni przeszło 200 różnego rodzaju przedsięwzięć. Zdecydowana większość członków wykonuje więcej niż jedno główne zajęcie:

Tab. 5

2 250 członków —	wykonuje 2 różne zajęcia
924	— 3 różne zajęcia
539	— 4
271	— 5

Jeśli weźmiemy pod uwagę tylko pracę główną i zasadniczą, tzn. pochłaniającą najwięcej czasu, wtedy otrzymamy następujące dane: 37% członków zgromadzenia jest zaangażowanych bezpośrednio w duszpasterstwie; 19% pełni funkcje kierownicze i pracuje w administracji; 16% jest zaangażowanych w szkolnictwie wyższym, średnim i niższym, z czego 13% pracuje w szkolnictwie poza zgromadzeniem; 4—6% wykonuje następujące zawody: mechanika, technika, rolnika, środki masowego przekazu; tylko 0,8% jest zaangażowanych w działalności dla rozwoju społecznego i ekonomicznego.

Niemal połowa członków zgromadzenia zaangażowanych bezpośrednio w duszpasterstwie pracuje w środowiskach wiejskich, misyjnych, w buszu. Większość z tych duszpasterzy jest odpowiedzialna za ośrodki, w których żyje ponad 5 000 mieszkańców, a jedna piąta duszpasterzy pracuje w ośrodkach przekraczających 20 000 mieszkańców.

Tab. 6

Ludność w ośrodkach duszpasterskich	% ogółu duszpasterzy
poniżej 1 000	3
1 000— 2 500	5
2 500— 5 000	13
5 000—10 000	26
10 000—20 000	22
20 000—40 000	18
40 000—80 000	5
ponad 80 000	8

Z tabeli wynika, że zgromadzenie pracuje w ośrodkach, gdzie jest wielki brak księży. Wspomniana ankieta z 1971 r. wykazała również, że duszpasterze pracują wśród ludności należącej do niższej klasy w skali społeczno-ekonomicznej; około jedna trzecia duszpasterzy działa wśród ludności białej, jedna trzecia wśród ludności średnio zamożnej, a tylko 4% duszpasterzy pracuje w środowisku zamożnych. 33% duszpasterzy działa w środowiskach, w których przeszło połowę ludności stanowią katolicy. Ma to miejsce przede wszystkim w Azji i Ameryce Łac. Wielu spośród duszpasterzy oprócz kościołów parafialnych obsługuje po kilka lub kilkanaście kaplic i stacji misyjnych.

Tab. 7. Liczba duszpasterzy obsługujących stacje misyjne

Liczba duszpasterzy	Liczba stacji misyjnych
182	1— 5
173	6—10
96	11—15
63	16—20
35	21—25
44	ponad 26

Pracujący w duszpasterstwie, szczególnie w Azji, Afryce i na Nowej Gwinei, przeżywają poważne trudności dotyczące komunikacji i transportu: 233 spośród duszpasterzy dociera do stacji misyjnych „per pedes Apostolorum”; 101 na koniu; 48 rowerem; 92 motocyklem, a 61 łódką lub innym środkiem lokomocji.

Na ogólną liczbę 500 wychowawców mniej więcej dwie trzecie spośród nich pracuje w szkołach średnich, a jedna trzecia w szkolnictwie poza średnim. Wielu wychowawców, których głównym zadaniem jest nauczanie oraz wychowywanie, angażuje się do pracy duszpasterskiej, która stanowi ich drugie pole działania. Również wielu duszpasterzy poświęca się nauczaniu i wychowywaniu (np. w szkołach parafialnych); 31% zatrudnionych bezpośrednio w duszpasterstwie w Azji jest równocześnie zaangażowanych w administracji szkolnej; w Afryce i na Nowej Gwinei — 18%, a w Ameryce Łac. — 10%. Prowadzenie szkół parafialnych w misjach jest regułą powszechnie praktykowaną.

Tab. 8. Instytucje należące do zgromadzenia

Parafie	744
Niższe Seminaria	69
Wyższe Seminaria	20
Kolegia (Colleges)	19
Uniwersytety	4
	856

Nieco mniej członków zgromadzenia jest zatrudnionych w pracy dla rozwoju społeczno-ekonomicznego oraz przy środkach masowego przekazu, choć ankieta z 1971 r. wykazała, że i tu zgromadzenie ma swoich przedstawicieli; traktują oni jednak tę pracę jako zadanie drugorzędne. Środkami masowego przekazu zajmuje się 164 członków (3%), z których 94 jest zaangażowanych w drukarniach, 52 zajmuje się pisarstwem, wydawnictwem, kartografią, fotografią, tłumaczeniem itp., 7 pracuje w radio i kinematografii, a 11 pełni funkcje pokrewne.

W pracy dla rozwoju społeczno-ekonomicznego jest zatrudnionych 45 członków (0,8%), z których 19 pracuje w rolnictwie (unowocześnianie uprawy roli), a 26 zajmuje się wypracowywaniem nowoczesnych metod przyspieszenia rozwoju społeczno-ekonomicznego. W Azji z wszystkich członków zatrudnionych bezpośrednio w duszpasterstwie 32% realizuje (drugorzędnie) różne przedsięwzięcia dla rozwoju społecznego, w Afryce i na Nowej Gwinei — 27%, a w Ameryce Łac. — 19%.

Głównym zadaniem, do którego zgromadzenie przywiązuje szczególną wagę w sensie osobistego zaangażowania, jest praca duszpasterska w krajach misyjnych (niechrześcijańskich), rekrutacja i formacja członków zgromadzenia oraz praca wychowawcza poza zgromadzeniem. Temu zadaniu poświęca się 80% wszystkich aktywnie pracujących członków zgromadzenia.

„Działalność misyjna jest podstawą i celem naszego zgromadzenia, tak że poprzez wszelkie swe prace, jakkolwiek odmienne i zróżnicowane, wypełniamy misyjny obowiązek Kościoła” (Konstytucje, Wstęp).

ks. Władysław Kowalak SVD, Warszawa

II. DZIAŁALNOŚĆ W DZIEDZINIE ETNOLOGII

Jednym z zasadniczych warunków owocnej pracy misyjnej jest dokładna znajomość tradycji kulturowej i religijnej ludów, wśród których misjonarzom przyszło działać. „Ktokolwiek bowiem ma zamiar udać się do innego narodu, powinien mieć w wielkim poszanowaniu jego spuściznę narodową, jego język i obyczaje” (DM nr 26). O tym jak dobrze zrozumiał i docenił znaczenie badań etnologicznych i lingwistycznych w działalności misyjnej Kościoła ks. Arnold Janssen, założyciel werbistów, świadczy jego poparcie, jakiego udzielał ks. Wilhelmowi Schmidtowi w czasie jego starań (w latach 1902—1906) zmierzających do założenia międzynarodowego czasopisma „Anthropos”¹. Inicjatywie, pracowitości i ogromnej erudycji W. Schmidta zawdzięcza Zgromadzenie Słowa Bożego zarówno ukierunkowanie, jak i dalszy rozwój badań etnologicznych, które wraz z działalnością misyjną stanowią o jego specyfice.

¹ A. Janssen, *Aus Briefen: Die Anfänge des Anthropos*, Verbum 8(1966) 121—148.

1. Czasopismo „Anthropos”

Plan założenia czasopisma narastał powoli i organicznie oraz był wynikiem kontaktów W. Schmidta z werbistami pracującymi w Togo (od 1892) i na Nowej Gwinei (od 1896) oraz jego studiów nad materiałami z zakresu lingwistyki i etnografii przesyłanymi mu przez misjonarzy². W 1905 r. zawiadomił on wszystkich biskupów misyjnych o planach założenia pisma, prosząc równocześnie, aby polecili swoim misjonarzom współpracę z tym czasopismem. Natomiast w broszurze adresowanej do misjonarzy podkreślał znaczenie prowadzonych przez nich badań etnologicznych i lingwistycznych, wyjaśniał cel i organizację pisma oraz zapraszał wszystkich do współpracy i prenumeraty³.

Apel spotkał się z ogólną aprobatą i prawie wszystkie zakony i zgromadzenia misyjne wyraziły chęć współpracy. W 1906 r. ukazał się pierwszy tom czasopisma „Anthropos”, którego 70-letnia historia jest dowodem ścisłego współdziałania misjonarzy z etnologami⁴.

Pierwszorzędnym celem pisma było zainteresowanie misjonarzy zwyczajami, kultami i wierzeniami ludów, wśród których pracują oraz zachęcenie do dokładnych badań etnologiczno-lingwistycznych poprzez umożliwienie im publikacji prac etnologicznych i lingwistycznych. W ten sposób czasopismo „Anthropos” od początku służyło w sposób pośredni działalności misyjnej Kościoła, przygotowując misjonarzy do spotkania, konfrontacji i nawiązania dialogu z innymi kulturami i religiami świata. Nie ma ono jednak — w myślny założen W. Schmidta — charakteru teologicznego, ale zgodnie z podtytułem jest „międzynarodowym czasopismem etnologicznym i lingwistycznym”. Nie mając na oku bezpośrednich celów praktycznych, służy nauce udostępniając swe szpalty etnologom, o których współpracę W. Schmidt usilnie zabiegał i praktykom-misjonarzom⁵.

Opinie specjalistów zgodne są co do jego wysokiej rangi naukowej: L. Frobenius uważa je za „najwartościowsze czasopismo etnologiczne”⁶; według R. H. Lowie’ego „etnologia winna jest Schmidtowi wdzięczność za założenie Anthroposu, czasopisma jakiego drugiego nie ma na tym polu”⁷; W. E. Mühlmann zalicza „Anthropos” do „jednego z najważniejszych, najbogatszych i najbardziej wpływowych czasopism w tej dziedzinie”⁸.

² Por. J. Henninger, *Im Dienste der Mission: 60 Jahre Anthropos (1906—1966)*, NZM 23(1967)207; T. Chodzidło, „Anthropos w służbie misji, Coll Theol 41(1971) f. II, 150; W. Schmidt, *Historische Tatsächlichkeiten des Zustandekommens meines „Ursprung der Gottesidee”*, Anthropos 23(1928) 471. Pierwsze cztery publikacje naukowe W. Schmidta ukazały się w 1899 r.; por. F. Bornemann, *Verzeichnis der Schriften von P. W. Schmidt SVD (1868—1954)*, Anthropos 49(1954)387.

³ *Invitation à la collaboration et à l’abonnement à l’Anthropos*, stron 40; broszura również ukazała się w języku niemieckim, angielskim i włoskim, A. Jansen, art. cyt., 138; R. Rahmann, *Fünfzig Jahre „Anthropos”*, Anthropos 51(1956)2 i przyp. 5.

⁴ Nazwę czasopisma zaproponował W. Schmidtowi węgierski biskup Augustyn Fischer-Colbrie, por. R. Rahmann, art. cyt., 2.

⁵ Por. J. Henninger, art. cyt., 206, 214—221; R. Rahmann, art. cyt., 2—6; A. Burgmann, *Sechzig Jahre Anthropos*, Anthropos 61(1966)1—4; T. Chodzidło, 60-lecie „Anthropos”, Coll Theol 38(1968) f. I, 142—145; tenże, „Anthropos” w służbie misji, Coll Theol 41(1971) f. II, 149—155; H. Zimoń, *Zycie i działalność naukowa o. Wilhelma Schmidta SVD (1868—1954)*, Coll Theol 45(1975) f. I, 52.

⁶ Der Erdball 5(1931)279, cyt. za R. Rahmannem, art. cyt., 7.

⁷ *History of Ethnological Theory*, New York 1937, 192.

⁸ Art. Anthropos, w: RGG I 424.

2. Instytut Anthropos

Osiągnięcia naukowe W. Schmidta i wydawanie czasopisma „Anthropos” nie byłyby możliwe bez pomocy innych, tzn. współbraci, członków Zgromadzenia Słowa Bożego, pracujących naukowo w dziedzinie etnologii. W latach 1906—1922, gdy W. Schmidt był redaktorem odpowiedzialnym, w pracach redakcyjnych pomagali mu od początku A. M. Völlmecke i Th. Stratmann, a szczególnie F. Hestermann⁹. W 1913 r. do pracy w redakcji został przydzielony W. Koppers, który równocześnie w latach 1913—1917 studiował etnologię, indologię i lingwistykę na Uniwersytecie Wiedeńskim. W. Koppers przez wiele lat był najbliższym współpracownikiem W. Schmidta. Później do pracy redakcyjnej dołączył D. Kreichgauer, a po pierwszej wojnie światowej byli misjonarze z Mozambiku P. Schebesta (od 1920) i M. Schulien (od 1924). W latach 1923—1931 redakcję czasopisma „Anthropos” przejął W. Koppers. Od 1923 r. w skład redakcji wchodził Kreichgauer, Schebesta, Schulien, a później również G. Höltker (od 1927), Th. Böring (od 1928), M. Gusinde (od 1930)¹⁰. Niektórzy członkowie redakcji, częściowo za namową i poparciem W. Schmidta, przeprowadzili ekspedycje naukowe do Indian Ziemi Ognistej Ameryki Pd. (Gusinde, Koppers) oraz Negrytów azjatyckich i Pigmiejów afrykańskich (Schebesta)¹¹.

W celu koordynacji i lepszej organizacji prac redakcyjnych i badawczych zespołu zebranego i rozbudowanego w sposób naturalny i spontaniczny założono w 1931 r. Instytut Anthropos, którego pierwszym dyrektorem został W. Schmidt, a jego zastępcą W. Koppers¹². Redaktorem czasopisma wybrano G. Höltkera, a kompetencje innych członków redakcji zostały uściśnione geograficznie i tematycznie¹³. Od 1935 r. do zespołu redakcyjnego doszli młodszy współpracownicy: F. Bornemann, J. Henninger i R. Rahmann. Naczelnyimi redaktorami czasopisma byli w kolejności: G. Höltker (1932—1935), R. Rahmann (1936), W. Schmidt (1937—1949), F. Bornemann (1950—1955), R. Rahmann (od fasc. 4—6 1955—1959), A. Burgmann (od fasc. 3—4 1959—1969), W. Saake (1970) — w charakterze dyrektora instytutu, J. F. Thiel (od 1971).

⁹ R. Rahmann, *art. cyt.*, 10; J. Henninger, *P. Wilhelm Schmidt SVD (1868—1954). Eine biographische Skizze*, Anthropos 51(1956)43; A. Burgmann, *Professor Dr. Wilhelm Koppers*, Anthropos 56(1961)723; Arnold Janssen w liście do W. Schmidta z dnia 27 lipca 1906 r. wspomina również o D. Kreichgauerze jako jego współpracowniku (*art. cyt.*, 146—147).

¹⁰ Por. W. Schmidt, *Die Errichtung des „Anthropos-Institutes”*, Anthropos 27(1932)275; zob. też karty tytułowe czasopisma „Anthropos”.

¹¹ W. Schmidt, *Die Forschungsexpedition von P. P. Schebesta SVD in 1924/1925 bei den Semang-Pygmäen und den Senoi-Pygmoiden auf der Halbinsel Malakka (British Malaya)*, Anthropos 20(1925)718—720.

¹² Opierając się na artykule W. Schmidta opublikowanym w 1932 r. podaje się często rok 1932 jako rok założenia instytutu. W. Schmidt pisze jednak wyraźnie w tymże artykule: „und diese Erwägungen sind dann auch im Laufe des vergangenen Jahres (a więc w 1931 r.) zu einem gewissen Abschluss gelangt in der Errichtung des „Anthropos-Institutes” (*art. cyt.*, 276). Również materiały Archiwum Instytutu Anthropos wskazują na rok 1931 jako rok założenia instytutu. Następcą W. Schmidta na stanowisku dyrektora instytutu został w 1950 r., zgodnie z jego propozycją, F. Bornemann, a obecnie funkcję dyrektora od 1960 r. pełni W. Saake; por. H. Zimoń, *art. cyt.*, 56; A. Burgmann, *Sechzig Jahre Anthropos*, 4.

¹³ W. Schmidt, *Die Errichtung des „Anthropos-Institutes”*, 276—277; por. również M. Heydrich, *Anthropos-Institut*, *Ethnologischer Anzeiger* 2(1929—1932) 341.

3. Przegląd działalności

Członkami Instytutu Anthropos mogą być jedynie werbiści, czyli członkowie Zgromadzenia Słowa Bożego, mianowani na propozycje dyrektora przez przełożonego generalnego i radę generalną. Celem instytutu jest działalność naukowa na polu etnologii i pokrewnych dyscyplin naukowych jak lingwistyka, religioznawstwo, prehistoria, antropologia fizyczna.

Cel ten jest realizowany przez:

- wydawanie czasopisma „Anthropos” i innych publikacji seryjnych,
- badania terenowe,
- publikacje naukowe,
- działalność naukowo-dydaktyczną w różnych uniwersytetach i wyższych seminariach duchownych,
- pracę naukową w muzeach etnologicznych,
- popularyzację wyników badań etnologicznych za pomocą odczytów, kursów i wystaw muzealnych.

Członkowie instytutu wykonują powyższe zadania przebywając w siedzibie instytutu lub pracując w różnych placówkach na całym świecie. Siedziba instytutu znajdowała się pierwotnie w Wyższym Seminarium Duchownym Księży Werbistów w domu św. Gabriela w Mödling pod Wiedniem (do 1938), następnie w Froidville-Posieux koło Fryburga Szwajcarskiego (1938—1962), a od 1962 r. w Wyższym Seminarium Księży Werbistów w St. Augustin koło Bonn¹⁴. W instytucie znajduje się biblioteka etnologiczna licząca ok. 80 tys. wolumenów i należąca do największych bibliotek specjalistycznych tego typu w Europie.

Liczba żyjących i zmarłych członków Instytutu Anthropos do początku stycznia 1976 r. wynosiła 37. Zmarli członkowie to: W. Schmidt, W. Koppers, P. Schebesta, M. Gusinde, P. Arndt, D. Kreichgauer, M. Schullien, H. Bader, B. Vroklage, Th. Bröring, M. Hermanns, D. Schröder, G. Höltker.

Aktualni członkowie instytutu (wg przynależności państwowej): M. Eder, J. Frick, S. Fuchs, H. Hochegger, A. Vorbichler (Austria); J. V. Cesar (Brazylia); C. van der Linden, E. Verstraelen (Holandia); K. F. Numazawa (Japonia); T. Chodzidło, J. Glinka, H. Zimoń (Polska); H. Aufenanger, E. Böning, F. Bornemann, A. Burgmann, A. Lämmehirt, J. Maringer, R. Rahmann, W. Saake (RFN); J. Henninger, H. Huber, J. Z'graggen (Szwajcaria); L. Luzbetak (Stany Zjedn.).

Jednym z najważniejszych zadań instytutu jest redagowanie czasopisma „Anthropos”. Z powodu liczby i obszerności nadsyłanych materiałów W. Schmidt rozpoczął wydawanie 2 serii (obie przerwane i nie kontynuowane po wojnie): *Internationale Sammlung Ethnologischer Monographien* (w latach 1909—1940 ukazało się 16 tomów, z tego 2 tomy napisane przez werbistów) oraz *Internationale Sammlung Linguistischer Monographien* (w latach 1914—1938 ukazało się 14 tomów, z tego 1 napisany przez werbistę)¹⁵. Obecnie instytut wydaje 3 serie publikacji: *Studia Instituti Anthropos* (od 1951, z 29 pozycji werbiści są autorami 16); *Micro-Bibliotheca Anthropos* (od 1952, z 44 mikrofilmów zawierających wartościowe manuskrypty, szczególnie lin-

¹⁴ Por. H. Zimoń, *art. cyt.*, 54—55; tenże, *W dwudziestolecie śmierci o. Wilhelma Schmidta*, Zeszyty Naukowe KUL 17(1974) nr 3, 136.

¹⁵ Por. R. Rahmann, *Fünfzig Jahre „Anthropos”*, 11—12, przyp. 25.

gwistyczne, 12 pochodzi od werbistów); *Collectanea Instituti Anthropos* (od 1967, dotychczas ukazało się 8 tomów, z tego 2 napisane przez werbistów)¹⁶.

W zakres działalności członków instytutu wchodzi również praca naukowo-dydaktyczna i prowadzenie katedr etnologiczno-religioznawczych na różnych uniwersytetach. W. Schmidt jako docent (od 1921), a później jako profesor nadzwyczajny (1924) prowadził wykłady w latach 1922—1938 na Uniwersytecie Wiedeńskim, a w latach 1939—1951 jako profesor zwyczajny (od 1942) na Uniwersytecie Fryburskim w Szwajcarii¹⁷. W. Koppers był pierwszym profesorem założonej w 1928 r. katedry etnologii, jak również w latach 1929—1957, tzn. do przejścia na emeryturę, pierwszym dyrektorem Instytutu Etnologii na Uniwersytecie Wiedeńskim¹⁸. Działalność naukowo-dydaktyczna była lub jest prowadzona na uniwersytetach i wyższych uczelniach w Pekinie (Rahmann, Eder), Taipei (Taiwan — Eder), Nagoya (Numazawa, Aufenanger, Maringer, Schröder, Lämmerhirt), Djakarcie (Glinka), Cebu (Rahmann, Verstraelen, Fuchs, van der Linden), Waszyngtonie (Gusinde, Luzbetak), Nijmegen (Vroklage), Fryburgu Szwajcarskim (Henninger, Höltker, Rahmann, Huber), Bazylei (Höltker), Lublinie (Chodźdło, Zimoń), Hamburgu (Vorbichler), Wiedniu (Schebesta, Vorbichler).

Wielkie znaczenie członkowie instytutu przywiązują do wykładów w Wyższych Seminarjach Duchownych Księży Werbistów, mających na celu przygotowanie misjonarzy do pracy w krajach Trzeciego Świata i budzenie wśród kleryków zainteresowań etnologicznych z możliwością przyszłej pracy naukowej na terenach misyjnych i w Instytucie Anthropos.

Należy również wspomnieć o pracy naukowej członków instytutu w muzeach etnologicznych. W tym względzie szczególnie zasłużył się W. Schmidt, który w 1924 r. został zaproszony przez Piusa XI do zorganizowania etnologicznej wystawy misyjnej w Watykanie, a później do urzędowania Pontificio Museo Missionario Etnologico w Lateranie. W 1926 r. W. Schmidt został mianowany pierwszym dyrektorem tego muzeum, którego otwarcie nastąpiło 31 grudnia 1927 r. M. Schulien był jego asystentem, a od 1939 r. następcą na stanowisku dyrektora¹⁹.

Poza wydawaniem czasopisma „Anthropos” największy rozgłos Instytutowi Anthropos w świecie naukowym przyniosły ekspedycje badawcze jego członków. W okresie międzywojennym w badaniach terenowych wstawili się szczególnie M. Gusinde, W. Koppers i P. Schebesta. M. Gusinde prowadził w latach 1918/19, 1919/20, 1921/22, 1923/24 cztery wyprawy badawcze do szczepów Indian Ziemi Ognistej Ameryki Pd. Jamanów (Jagan), Selknamów (Ona) i Halakwulup (Alakuluf). Wyniki badań nad ludami, które

¹⁶ Dwie pierwsze serie z trzech obecnie wydawanych powstały z inicjatywy F. Bornemanna, następcy W. Schmidta na stanowisku dyrektora instytutu; por. R. Rahmann, *Fünzig Jahre „Anthropos”*, 13; F. Bornemann, *Micro-Bibliotheca Anthropos*, *Anthropos* 43(1953)260—262.

¹⁷ Por. H. Zimoń, *Życie i działalność naukowa o. Wilhelma Schmidta*, 53, 55—56.

¹⁸ Por. J. Henninger, *Professor P. Wilhelm Koppers SVD. Biographische Skizze und Würdigung seines wissenschaftlichen Lebenswerkes*, *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien* 91(1961)3—4.

¹⁹ Po śmierci M. Schuliena 1968 r. nominację na dyrektora muzeum misyjno-etnologicznego otrzymał Józef Penkowski SVD, mieszczonego się obecnie w nowym gmachu i będącego częścią Muzeum Watykańskiego; por. W. Schmidt, *Im memoriam Papst Pius XI*, *Anthropos* 34(1939)1—3; W. Saka, *Im memoriam Michael Schulien SVD 1888—1968*, *Anthropos* 63—64 (1968—1969) 982—984; B. Gielata, *Pontificio Museo Missionario Etnologico*, *Coll Theol* 42(1972) f. 2, 192—194.

wkrótce wymarły, zostały opublikowane w 3 tomach (1931—1939), a pierwszą część tomu III o Halakwulup wydano pośmiertnie w 1974 r. Publikacje te, bardzo pozytywnie ocenione przez krytyków, zapewniły autorowi wysoką i trwałą pozycję w etnologii²⁰.

W trzeciej ekspedycji do Selknamów i Jamanów Gusinde mu towarzyszył W. Koppers. Od października 1938 r. do grudnia 1939 r. prowadził on również (razem z L. Jungblutem) badania nad ludami pierwotnymi (szczególnie Bhillami) w Indiach Środkowych²¹.

W dziele pt. *Die Stellung der Pygmäen in der Entwicklungsgeschichte der Menschheit* (Stuttgart 1910) W. Schmidt nawołuje naukowców do badań nad Pigmejami. Jego apel początkowo nie został podjęty przez badaczy. Dopiero P. Schebesta, na propozycję W. Schmidta w 1923 r. rozpoczął badania nad ludami karłowatymi przeprowadzając w latach 1924—1955 dwie ekspedycje naukowe do azjatyckich Negrytów (Semangów na Półwyspie Malajskim i szczepu Aeta na Filipinach — 1924/25, 1938/39) oraz cztery wyprawy do Pigmejów Bambuti w dorzeczu Ituri w Afryce Środkowej (1929—30, 1934—35, 1949—50, 1954—55)²². P. Schebesta stał się sławnym i zasłużo-

²⁰ R. Lowie pisze: „The most conspicuous result of these reserches is Dusinde's magnificent monograph on the Ona, now supplemented by his parallel study of the Yaghan”, *The History of Ethnological Theory*, London 1937, 192—193. O drugim tomie poświęconym Jamanom (1937), mimo pewnych uwag krytycznych, K. Th. Preuss wypowiada się pozytywnie: „Alles in allem ein Werk, das zu den bedeutendsten der ethnologischen Literatur gehört”; por. jego recenzję w *Anthropos* 45(1950)978—981.

Por. też M. Gusinde, *P. M. Gusinde's vierte Reise zum Feuerlandstamm der Yagan*, *Anthropos* 16—17(1921—1922)966—977; *P. M. Gusinde's vierte Reise zum Feuerlandstamm der Ona und seine erste Reise zum Stamm der Alakaluf*, *Anthropos* 18—19(1923—1924)522—248; R. Rahmann, *Vier Pioniere der Völkerkunde. Den Patres Paul Arndt, Martin Gusinde, Wilhelm Koppers und Paul Schebesta zum siebzigtsten Geburtstag*, *Anthropos* 52(1957)264—265; W. Saake, *Professor Dr Martin Gusinde SVD zum 75. Geburtstag*, *Anthropos* 57(1962)321—323; F. Bornemann, *P. Martin Gusinde SVD (1886—1969). Eine biographische Skizze*, *Anthropos* 65(1970)742—747, 749—751; J. Henninger, *P. Wilhelm Schmidt SVD*, 32, przyp. 18.

²¹ W. Koppers, *Drei Fahrten zu den Feuerländern*, *Anthropos* 14—15 (1919—1920)1130—1132; tenże, *Die Feuerlandreise von Gusinde-Koppers zu Anfang 1922*, *Anthropos* 16—17(1921—1922)520—524; tenże, *Unter Feuerland Indianern. Eine Forschungsreise zu den südlichsten Bewohnern der Erde mit M. Gusinde*, Stuttgart 1924; por. recenzję W. Schmidta w *Anthropos* 20(1925)803—806; tenże, *Gottesglaube und Gebete der Yamana auf Feuerland*, Düsseldorf 1926. Co do badań w Indiach zob. W. Koppers, *Meine völkerkundliche Forschungsreiche zu den Primitivstämmen Zentralindiens 1938—1939*, *Internationales Archiv für Ethnographie* 41(1942)141—152. Por. również R. Rahmann, *Vier Pioniere der Völkerkunde*, 265—266, 271—274; A. Burgmann, *Professor Dr Wilhelm Koppers*, 721—736; J. Henninger, *Professor P. Wilhelm Koppers SVD*, 1—14; tenże, *Professor P. Wilhelm Koppers SVD. Bibliographie*, *Wiener völkerkundliche Mitteilungen* 12(1965)1—17; T. Chodzidło, *O. Wilhelm Koppers SVD (8 II 1886 — 23 I 1961)*, *Coll Theol* 38(1968) f. 1, s. 147—148.

²² Pierwsza ekspedycja o charakterze orientacyjnym do Pigmejów afrykańskich trwała 20 miesięcy (styczeń 1929 — wrzesień 1930). Najdłużej przebywał wtedy Schebesta nad rzeką Ituri wśród Pigmejów Bambuti. Kilka miesięcy przebywał również u karłów Batwa w Ruanda-Kiwu i u karłów Baćwa w ówczesnej prowincji ekwatorialnej Zairu. W drugiej podróży do Pigmejów Bambuti towarzyszyli mu M. Gusinde, który przejął badania

nym w świecie naukowym przez te pionierskie systematyczne badania Negrytów azjatyckich, a szczególnie Pigmejów Bambuti oraz naukowe publikacje na temat tychże ludów. C. M. Turnbull, badacz Pigmejów Bambuti i krytyk Schebesty bardzo pozytywnie ocenia jego dorobek naukowy: „Dzieła Schebesty o Pigmejach Bambuti są najbardziej kompletnym i najpełniej nakreślonym obrazem, jaki dotąd posiadamy o witalnym i ważnym w świecie ludzie”²³.

Poza badaniami ludów pierwotnych, w terminologii Schmidrowskiej tzw. prakultury, należy wspomnieć o badaniach terenowych prowadzonych przez pozostałych członków Instytutu Anthropos w różnych częściach świata: na Nowej Gwinei (Höltker, Aufenanger, Numazawa, Luzbetak), w Indonezji (Arndt, Bader, Maringer — Flores, Vroklage — Timor, Glinka — wyspa Palue), na Filipinach (Rahmann, Verstraelen), w Japonii (Maringer, Eder), na Tajwanie (Schröder), w Chinach i Tybecie (Hermanns, Schröder, Frick), Indiach (Fuchs, Hermanns), Afryce (Schulien, Huber, Vorbichler, Hochegger, Zimón), Brazylii (Saake, Cesar) i Chile (Böning).

Wielkie znaczenie mają również badania misjonarzy-werbistów, w części popierane przez Instytut Anthropos i prowadzone na terenach misyjnych: na Nowej Gwinei (J. Reiber, F. Vormann, J. Schmidt, F. Kirschbaum, A. Kaspruß, H. Meyer, A. Gerstner, W. Ross, A. Aufinger, J. Blaes, J. Gehberger, W. Tranel, L. Meisser, J. Weise, J. Schwab, A. Becker, G. A. M. Bus, H. J. Köster, K. Laumann, J. Nilles, A. Schafer, M. van Stijn, J. Bartoszek), w Indonezji (Th. Verhoeven, J. Verheijen, H. Gzella, S. Wrosz, Cz. Osiecki, S. Ograbek — Flores, P. W. Wortelboer, T. Bartkowiak — Timor, E. Schmütz — Bali), Chinach (P. Stenz, A. Volpert, J. Tripper, P. Cwick, F. Eichinger, F. Giet, W. Golomb, F. Kornfeld, J. Kube, A. Oberle, J. Ternay, J. Ulbrich), Japonii (J. Schwien-

antropologiczne nad Pigmejami oraz belgijski lekarz J. Jadin, który prowadził badania serologiczne nad Pigmejami. Trzecia i czwarta ekspedycja do Pigmejów Bambuti poświęcone były badaniom lingwistycznym.

²³ *Father Schebesta's Work among the Bambuti-Pygmyes*, w: *Festschrift Paul Schebesta zum 75. Geburtstag gewidmet von Mitbrüdern, Freunden und Schülern*, Wien-Mödling 1963, 3. Por. też W. Schmidt, *Die Forschungs Expedition von P. P. Schebesta*, 718—739; P. Schebesta, *Über die Semang auf Malakka*, *Anthropos* 18—19(1923—1924)1002—1011; tenże, *Bei den Ituri-Pygmyen (zwischen Lindi und Ituri)*, *Anthropos* 24(1929)1091—1095; tenże, *Erste Mitteilungen über die Ergebnisse meiner Forschungsreise bei den Pygmyen in Belgisch-Kongo*, *Anthropos* 26(1931)1—16; tenże, *Meine zweite Forschungs Expedition zu den Ituri-Pygmyen*, *Anthropos* 30(1935)825—829; tenże, *Bericht über meine letzte Forschungsreise zu den ostasiatischen Negrito*, *Anthropos* 35—36(1940—1941)750—752; tenże, *Verbericht über P. Schebestas fünfte Pygmyen-Expedition*, *Anthropos* 46(1951)257—259. Wyniki badań P. Schebesta przedstawił w licznych artykułach i książkach, a szczególnie w znanych monografiach: *Die Bambuti-Pygmyen vom Ituri. Ergebnisse zweier Forschungsreisen zu den zentralafrikanischen Pygmyen*, 2. t, Brüssel 1938—1950; *Die Negro Asiens*, 2 t., Wien-Mödling 1952—1957.

O dorobku naukowym P. Schebesty por. R. Rahmann, *Vier Pioniere der Völkerkunde*, 266—267, 274—276; A. Vorbichler, *Professor Dr Paul Schebesta SVD*, *Anthropos* 62(1967)665—685; W. Dupré, *Paul Joachim Schebesta 1887—1967*, *American Anthropologist* 70(1968)537—545; T. Chodzidło, *O. Paweł Schebesta SVD (20 III 1887 — 17 IX 1967)*, *Coll Theol* 38(1968) f. 1, 145—146; S. Eysik, *Paweł Schebesta — pionierski badacz Pigmejów (1887—1967)*, *Lud* 53(1969)251—272.

tek, Th. Gabriel, K. Reitz, G. Groot), Indiach (L. Jungblut, C. Beck), w Afryce (F. Müller, F. Wolf, E. Breitkopf, F. Witte — Togo, B. Gielata Ghana, A. Schön — Zair), Paragwaju (F. Müller)²⁴.

Doceniając znaczenie badań etnologicznych dla nauki i działalności misyjnej Kościoła członkowie Instytutu Anthropos założyli ośrodki naukowe i instytuty filialne, a mianowicie w Indiach — The Indian Branch of the Anthropos Institute (IBAI, 1950 — Fuchs, Hermanns), Zairze — Centre d'Etudes Ethnologique de Bandundu (CEEBA, 1965 — Hohegger) i Brazylii — Anthropos do Brasil (AB, 1967 — Cesar)²⁵.

Wydawanie czasopisma „Anthropos”, założonego z inicjatywy Wilhelma Schmidta wpłynęło w wydatnym stopniu na rozbudowanie naukowych zainteresowań etnologicznych misjonarzy — członków Zgromadzenia Słowa Bożego i innych zgromadzeń zakonnych oraz umożliwiło im publikację cennych dla nauki materiałów etnograficznych i lingwistycznych. Grupa współpracowników W. Schmidta, redagujących czasopismo i prowadzących badania naukowe i ekspedycje badawcze przekształcona w 1931 r. w Instytut Anthropos, stała u kolebki największego przedsięwzięcia naukowego Zgromadzenia Słowa Bożego. O znaczeniu Instytutu Anthropos w świecie naukowym świadczą badania naukowe i publikacje jego członków oraz ich działalność naukowo-dydaktyczna w uniwersytetach i wyższych uczelniach różnych krajów świata. Jednym z najważniejszych zadań członków instytutu podnoszącym wydatnie jego prestiż naukowy jest wydawanie czasopisma „Anthropos”, którego 70-letnia historia dobrze świadczy o wkładzie werbistów w rozwój badań etnologicznych.

Badania etnologiczne i lingwistyczne w znacznej mierze pomagają misjonarzom-praktykom, przede wszystkim werbistom pracującym w 34 krajach świata i całemu Kościołowi w pracy misyjnej i umożliwiają owocny dialog chrześcijaństwa z innymi kulturami i religiami pozachrześcijańskimi, na którego ważność we współczesnym świecie w szczególności sposób zwróciła uwagę deklaracja soborowa o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich.

ks. Henryk Zimoń SVD, Lublin

²⁴ Publikacje wielu z wymienionych misjonarzy poświęconych zwyczajom i wierzeniom badanych przez nich ludów w czasopiśmie „Anthropos” mają znaczną wartość naukową, a także nierzadko wartość unikalnego dokumentu; por. R. R a h m a n n, *Fünzig Jahre „Anthropos”*, 10 oraz spisy treści wszystkich tomów czasopisma „Anthropos”.

²⁵ Por. W. S c h m i d t, *An die Mitarbeiter und Leser des „Anthropos”*, Anthropos 46(1951) — dodatek na początku tego tomu; H. H o c h e g g e r, *Centre d'Etudes Ethnologiques, Bandundu, Kongo-Kinshasa*, Anthropos 65 (1970)265—270; materiały Archiwum Instytutu Anthropos.